

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Belgeler Işığında Türkler'de Çevrecilik Anlayışı

İsmet Binark *

Çevre, bir canlı organizmayı veya bir canlı topluluğu yaşama süresince etkileyen her türlü biyotik ve abiyotik (sosyal, kültürel, tarihi, fizikî ve iklime bağlı) faktörlerin tamamı olarak tanımlanmaktadır.

Kâinattaki ekolojik düzenin birbirini kabullenme prensibi içerisinde kurduğu küllî dengeye, bilim adamları ekosistem, bir başka ifadeyle çevre adını vermişlerdir.

Çevre, yeryüzündeki ilk canlı ile var olan bir ortamdır. Uzun yıllar çevresi ile uyumlu bir hayat sürdüren canlılar açısından, özellikle de insan için çevre bir problem olmamıştır.

Ancak, insanlığın bilimde ve teknoloji-
de büyük bir hızla ilerlemesi, yirminci yüzyıl
başlarında büyük bir iftiharla ileri sürdüğü gibi
doğaya ve doğal güçlere hakim olması ve on-
lardan yararlanmayı, yok etme ve tahrip etme

seviyesine vardırması, ekosistemi, kendisini
onaramayacak derecede bozulmasına sebep
olmuştur. Hayat standartlarında hızlı yüksel-
meye karşılık, çevre hızlı bir bozulma ve men-
fi değişimlere uğramıştır. Hızlı nüfus artışına
paralel olarak, tabii kaynaklar üzerindeki bas-
kı artmış, beslenmek, giyinmek ve barınmak
için tarım ve endüstri alanlarındaki üretimin
artması gerekmiş; rahat ve konforlu hayat şartı
olan enerji üretimi ve tüketimi aşırı seviyelere
ulaşmıştır. Bütün bunların neticesi olarak,
dünyamız kendi tabii güç ve zenginlikleri ile
kendini yenileyemeyecek çevre problemleri-
le karşı karşıya kalmıştır. Ekoloji bilim dalı da
bu sebeple önem kazanmıştır.

Bugün, değişen dünyanın gündemini,
yaklaşık son yirmi yıldır giderek insanlığın en
büyük ve ortak problemi ve endişesi haline
gelmiş olan çevre ve çevrenin korunması işgal
etmektedir.

Ülkemizde, nüfus artışı ile birlikte görü- 11
len sağlıksız şehirleşme ve hızlı ekonomik ge-
leşme, istenmeyen, ancak giderek boyutları
büyüyen hava, toprak, su kirliliği ile gürültü,
erozyon gibi diğer çevre problemleri meydana
getirerek doğal dengelerin bozulmasına
yol açmıştır.

Çevre ve insan münasebetlerini ilmî
yönden inceleyen ilk eserler, insan sağlığı ile
ilgilidir. Ekolojinin, canlıların kendi aralarında
ve çevreleri ile olan münasebetlerini inceleyen
bilim dalı olduğunu göz önünde tutarsak,
bu eserler insan ekolojisi disiplininin de ilk ör-
nekleri sayılabilir. Çin İmparatoru Huang'ın
günümüzden 4600 yıl önce kaleme aldığı ve
iklimlerin insan sağlığı üzerindeki tesirlerini
inceleyen Nei Ching adlı kitap bunlardan biri-
dir.

Batı dünyasında ilk defa ve sistematik
bir şekilde insan-çevre münasebetlerini ince-
leyen Yunan bilgini Hippokrates'tir (M.Ö. 5.
yy.).

(*) Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

İslâm dünyasında çevre-insan münasebetlerini en teferruatlı bir şekilde inceleyenlerin başında İbn-i Sina (M.S. 980-1037) gelir.

XIX. yüzyılda Batı'daki sanayi devriminin tabii bir neticesi olarak ortaya çıkan hızlı saniyeleşme, şuursuzca yapılan çevre katli, endüstri artıklarının tabiata terkedilişi, hava kirliliği ve plânsız şehirleşme gibi menfi gelişmeler, ilim adamlarının dikkatlerini çevreye yöneltmiştir. İşte ekoloji terimi bu anlamda ilk defa Alman zoolog Ernst Haeckel tarafından kullanılmıştır.

Ancak, çevrebilim çok daha eski tarihlerde Doğu'da, İslâm dünyasında biliniyordu. Nitekim, XI. yüzyılda yaşamış İslâm bilgini Bîrûnî tabiat ekonomisi kavramı ile, bugün "ekosistem" diye ifadelendirilen denge ve düzene dikkat çekmiştir.

Ekolojinin temel konuları olan canlıların yiyecekleri, barınakları, yetiştiği ortam ve yaşayabileceği çevre tesisi gibi konular, XIV. yüzyılda yaşayan ve sosyolojinin temellerini atan İbn-i Haldun tarafından derinlemesine araştırılmıştır. Böylece, modern ekolojinin, Batı'da anlaşılmasından on dört asır önce Doğu'ya hâkim olan sistem ve nizâm tarafından temellendirildiğini görüyoruz.

Kur'ân-ı Kerîm'in açık ifadelerine göre, dünya tam bir âhenk ve düzen içinde yaratılmıştır. "Gökleri ve yeri yaratan, yukarıdan indirdiği su ile size rızık olarak ürünler yetiştiren, izni ile denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize veren, nehirleri de size akıtan ancak Allah'tır. Belli yörüngelerinde seyreden ay ve güneşi size faydalı kılan, gece ile gündüzü istifadenize veren yine Allah'tır" (İbrahim, 14/32-33). "Biz herşeyi belli bir ölçüde yaratık" (Kamer, 54/49). "O, göğü yükseltmiş, dengeyi (mîzânı) koymuştur. Artık o dengeyi bozmayın" (Rahman, 55/7-8).

Kur'an, böyle mükemmel ölçülerde yaratılmış kâinatı daha iyi hale getirmek ve onu Yaratanın iradesi doğrultusunda imâr edip toplumun hizmetine sunmak görevinin insan oğluna verildiğini söyler.

İnsanın dışındaki tabii dengeye bu hassasiyetle bakan bir dinin peygamberi olan Hz. Muhammed de, kendi hayatında ekosistemi korumayı hedef alan talimatlar buyurmuştur. Bu talimatlar, bize, günümüz insanının ancak XX. yüzyılda farkına varabildiği çevre gerçeğinin on dört asır önce ve üstelik ne boyutta ele alındığını göstermektedir.

Hz. Peygamber, başkent Medine-i Münevvere'nin şehir sınırından itibaren 12 mil mesafeyi koruluk alanı (humâ: millî park) ilân ederek, kurduna kuşuna, ağacına çiçeğine dokunulmasını yasaklamıştır (Buhârî, Cihad 71; Müslim, Hac 458).

Hz. Peygamber, Müslümanlara ağaç fidanı dikmeyi tavsiye etmiş ve "Kim yolcuların ve hayvanların gölgelendiği bir ağacı boşu boşuna keserse, Allah da onu başaşağı cehenne atar" buyurmuştur (Ebu Davud, Edeb 5239).

Hz. Peygamber çevre temizliğine de özel bir önem göstermiştir. Esasen temizliğin imânın bir parçası olduğunu da bildirmiştir. Bundan dolayıdır ki, yolda hoş olmayan bir madde görse temizlenmedikçe oradan geçmezdi. Herkesin gelip geçtiği yollara ve gölgelenip dinlendikleri yerlere abdest bozanları lânetli kişiler olarak saymıştır (Müslim, Taharet 68).

Çevrebilimin temel konularından olan plânlı şehirleşmeye, o tarihlerde ihtimam gösteren Hz. Peygamber, evler arasında bırakılması gereken boşluğu belirlemiş, şehir yollarının genişliğini dahi tespit etmiştir (Buhârî, Mezâlim 29; Müslim, Mûsakat 31).

Görülüyor ki, ekoloji XIX ve XX. yüzyıllarda Batı'da gündeme gelmesinden on dört asır önce, temel konuları ile İslâm kaynakları tarafından ortaya konulmuştur. Bu tespitten sonra, biz bu yazımızda, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki orijinal belgeler ışığında Türkler'de çevrecilik hareketini, çevrecilerin ve konu ile ilgilenenlerin dikkat ve istifadesine sunmak istiyoruz. Görüleceği üzere, günümüzde ülkemizdeki popüler çevrecilik hareketleri Türk'ün imân ve inancında, töre ve âdetlerinde, sosyal ve içtimaî hayatında, kül-

tür tarihinde dün mevcuttur. Bunları büyük bir hayranlıkla bugün başka adreslerde aramaya gerek de yoktur.

Çevre Temizliği

عمرک جملت کذا رکذک لصفا اولونانیز طایفه زبور
سواشیقو قسین ایعدن شبریا نانا ما میوز رود
وسور دکجه جازدوب و سباق ایمن سید مدح
حدا و یوردریزن کاکتریز طایفه شبرسریه
وانا نانا نانا نانا نانا نانا نانا نانا نانا
سواشیقو ایمن کال اهنام نوم اولور چارنوز
وعدلر وکان نریله لریکی کابنه وحر سبعتین
اولورسه اینه کدک معلوم اولغان یازیند وریز
دیور ایسه ایمن لریله ویریر اهنو نسیانی انا اول
سواشیقو نریله لریکی کابنه سواشیقو جملت وریز
ایله ووه وخاللر کاکر یورلریزه لریله اولون
اولا کیم اونه وریز سبعتین وریز سواشیقو
ایرکند ووه لریز اوندک در لریزه ایمن یورلریز انا
ایند ووه وچ کاب بولی اوره نریزه کدک باجیز پرک
شهر سواشیقو انا یورلریزه انا انا انا انا انا
وقان ایسیرک فاللر کاکر بلرین طریقه انا کدک
سمن ایده طالی وطلوت برله انا ووه وریز انا
راشیقو لریک وناشیقو لریک وناشیقو لریک
یورلریزه انا کدک تمام سواشیقو وریز
طلوت برله انا ووه وریز انا انا انا انا
خلیقه کاکر انا انا انا انا انا انا انا انا

فایده اولور وریز سواشیقو انا
ایستول وریزه واندن وکوت وریز وریز
فایده لریزه انا اولور وریز انا انا انا انا
باز کدک حال انا انا انا انا انا انا انا
دایره انا انا انا انا انا انا انا انا
انا انا انا انا انا انا انا انا انا
نعمه برعش انا انا انا انا انا انا انا
سواشیقو لریزه انا انا انا انا انا انا
سواشیقو لریزه انا انا انا انا انا انا
اولور سواشیقو انا انا انا انا انا انا
واریزه انا انا انا انا انا انا انا
یورلریزه انا انا انا انا انا انا انا
جلیل انا انا انا انا انا انا انا
نسیانی انا انا انا انا انا انا انا
کدک وریز انا انا انا انا انا انا انا
ولسواشیقو انا انا انا انا انا انا
انا انا انا انا انا انا انا انا
نفا انا انا انا انا انا انا انا
و لریزه انا انا انا انا انا انا
سواشیقو لریزه انا انا انا انا انا
انا انا انا انا انا انا انا انا

Belge : 1

[Edirne'nin mahalleleri, sokakları ve çarşılarının temiz etmesi için Nişân-ı hümayûn]

Nişân-ı hümayûn yazılı; şimdiki hâlde Dâr'üs - Saltanat'il - Aliyye ve'l - Hilâfet'is - Seniyye Mahrûse-i Edirne - Humiyet an'il - Belye - 'nin mahallât ve çarşılarının ve sokakların görüb gözedüb temiz eylemek için, dârende-i misal-i bî misâl ve râfi-i tevkî-i refi-i ferhunde-fâl Ömer'in maslahat - güzârlığına itimâd olunmağın belde-i mezbûre subaşılığına tayin edüb işbu Yasaknâme-i hümayûnumu verdim ve buyurdum ki;

1. Çağırdub ve yasak ede; min ba'd hiç ehad evi yörelerin ve dükkânların nâpâk tutmayub mezbele ve anın emsâlinde nesne vâki olmaya, olursa gidereler.

2. Mezkûr subaşı, bu bâbda kemâl-i ihtimâm üzere olub çarşılarda ve mahallelerde dökülen mezbeleleri, kimin evine ve havlusuna yakın olursa anın döküğü ma'lûm olıcak pâk etdüre. "Biz etmedük" derler ise, edeni bulivereler, anın yasağı ana ola.

3. Ve kârbânsarayların mezbelelerin kârbânsaraycıya çıkardub hâli yere iletdüre.

4. Ve hamamların çirkâbı yolları mezbelelerle tutulmuş ola, kimin evine ve havlusuna ve haremine yakın olursa, ayırtlatduralar. "Biz etmedük" derlerse, edeni bulivereler, ana pâk etdüre.

5. Ve çirkâb yolu üzerine kademgâh yapturmaya. Yaparlarsa şehir subaşısı (ma'rife-tiyle ref' ede). Şehir subaşısı dahi ana bu babda mu'âvin ola.

6. Ve câme-şüyların ve kan alıcıların kanların ve çirkâbların tarîk-i âmma dökme-ken tamam men' ve yasak edüb hâli ve halvet yerlere iletdüre.

8. Ve yasak ede ki; arabacılar sığırların na'l-bend dükkânında aleflemeyüb evvelde kanda alefler ise, gerü anda alef ede. Eğer zaruret olursa, na'l-bend dükkânlarında aleflemelü olursa, anlara pâk etdüre. Ve mezbeleden ve sığırları tersinden ne olursa, hâricden ve hâli yerlere iletdüre.

9. Ve açık makbereleri yasak edüb ördüre. Ve at ve it ve kedi ve anın emsâli cife ve mekrûh olan nesnelere makâbir arasına bırakmadan men'ede; edenin hakkından gele.

10. Ve arabacılar yasak edüb öküzleri halkın evleri önünde ve havlularını dibinde kondurmayub bağlatmayalar. Mâ tekaddemden kona-geldükleri yere varub anda bağlayalar ve anda konalar. Ve kona geldükleri yerde dahi gübreden ve mezbeleden ne ederlerse, hâli mahallere iletüb pâk edeler.

11. Ve hem onat vechile yasak ede ki; evlerde don yudukları sabun suyun yol üstüne saçmayalar ve dökmeyeler. ve bu husûsı dahi men'edüb, etdirmeyesin; edenin hakkından geline.

12. Dahi onat vechile görüb gözedüb cifeden ve sâir mezbeleden pâk etdüre. Ve at ölüsün ve sâir davar cifesin halk incidiği yerde

[Mescid-i Aksâ'ya ibadet için gelenlerin ve bu civarda oturanların etrafı kirletmeleri ve kanunlara aykırı işler yapmalarının engellenmesi ve buraların temiz tutulmasının şart olduğu.]

Kuds-i Şerîf beğine ve kadısına hüküm ki:

Dârende Monla Sıyâmî-i Rûmî nâm ki-mesne gelüp; "Kudüs-i Şerîf mücâvirlerinden olup Kudüs-i Şerîf'de Mescid-i Aksâ'da ba'zı hâtûnlar ziyâret ve ibâdet nâmına mücerred seyr için gelüp Harem-i Şerîf'de oturup tebev-vül ü tekâzâlan için Harem'den taşra varma-yup bayram ve cum'a namâzlarında ve gayri vakitte müslimânlara müzâyaka virüp itdükleri mülevvesâtı çıkarmakda ferrâşları ziyâde zahmet çeküp ve Mezâr-ı Hazret-i Meryem ra-dıya'llâhu anhâ ve Kadem-i Hazret-i İsâ aley-hi's-salâtu ve's-selâmda ve sâyir mevâzi-i mübâreke ve müteberrikede kezâlik avretler ve kefere avretleri ile kefere tâyifesi gelüp cem' olup şer'a muhâlif vaz'larının nihâyeti olmayup ve Kudüs-i Şerîf'de olan evlâd-ı Arabdan biri müteveffâ oldukda avretler gice ile cem' olup etrâf-ı mahalleye meyyitleri oldu-ğın ilân için muğanniyeler ile mahallâtı gezüp ilân-ı savt idüp ve defne varduklarından sonra üç güne değin Arab avretleri mekâbir üzerinde cem' olup envâ-ı savt ile sagular idüp yüzlerine kara sürüp halka olup horos deper gibi devârân idüp ve bevâblar kapuları beklemeyüp etrâfında olan medâris evlerinde sâkin olanlar yidükleri ta'âmdan sofralarında kalan fazlayı Harem-i Şerîf'e döküp ve Sahra-tullah'un etrâfı hücurât olup ba'zı Hindî tâyifesi avretleriyle hücurâtda ve Harem-i Şerîf içinde ve Harem'ün sâyir mevzâ'inde sâkin olup gice ile Harem-i Şerîf'de tebev-vül idüp ve ba'zı fellâh tâyifesi avretleri ile bâzâra yoğurt ve süd ve sâyir nesne getürdüklerinde; "bâzâra doğrudur diyü Harem-i Şerîf içinden geçüp şer'a muğâyir yol idüp bi'l-cümle mahrûse-i mezbûrede şer'-ı şerîfe muğâyir evzâ'un nihâyeti yokdur; men'le memnû' olmazlar." deyü bildürdi. Buyurdum ki:

Hüküm-i şerîfüm varınacak, zikrolunan husûslara bi'z-zât mukayyed olup mescid-i

Aksâ'da ve Sahratullah-i Müşerrefe'de ve sâyir makâm-ı müteberrikede ve belde-i tayyibede ve mekâbirinde şimdiye değin idegeldükleri münkerât u menhiyyâtı bi'l-küliyye men'u def idüp ricâl ü nisâdan aslâ bir ferde şer'-i şerîfe muhâlif vaz' itdürmeyüp Mescid-i Aksâ'nun ve Sahratullah-ı Müşerrefe'nün haremlerinde ve sâyir makâmât-ı müteberrikede mülevvesât-dan pâk ü tâhir tutdurup eyyâm-ı sa'âdet-i hümâyûnumda zıkr olunduğı üzere evzâ'a rî-zâ'yı şerîfüm yokdur. Şöyle ki; şer'a ve emr-i hümâyûnuma muhâlif iş olduğu istimâ oluna, mansıbınız alınmağla konılmaz; ana göre mu-kayyed olasız ve bu hüküm-i hümâyûnumu sen ki kadısın, sicillâta kaydeyleyesin ki, dâyimâ sen ve senden sonra gelen kadılar mazmûnu ile amel eyleyüp ana muhâlif iş olmak ihtimâli olmaya; şöyle bilesiz.

Fî 4 Sane sene 973 (31 Temmuz 1565)
BOA. MD. 5, hüküm no: 191

Hava Temizliği

15

Belge : 4

[Kale-i Sultaniye havasının bozulmasına yol açan altmış bin zirâ' miktarı bataklığın kurutulmasında emeği geçenlerin taltifleri.]

Biga sancağı
Mutasarrıflığı
132

Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Müllûkâne Baş-
kitâbet-i Celîlesi Cânib-i Âlîsine

Devletlü efendim hazretleri

(innâ ce'al-nâke halifeten fi'l-arz) âyet-i
kerîmesi müfâd-ı celîlinin mâ-sadakı ve ezmi-

ne-i ahîrenin halife-i ehakkı ve bu dîn-i mübîn-i Ahmedî ve saltânat-ı seniyye-i Osmâniye-i ebed-rehîneri-nin teceddüd-i hayât ve bâ'is-i necâtı ve adâlet ve merhame-tin tasvîr-i mücessemi hasâyisiyle halk buyu-rulmuş olan zât-ı fârukiyyi's-simât-ı zıllullâhi ki zamân-ı mes'adet-iktirân-ı hümâyûnları inşâ-ı kulâ' ve te'min-i âsâyiş-i bilâd ve ibâd ve te'sîs-i kavâ'id-i adl ü dâde münhasır ve ma'tûf ve binâ'en-aleyh cümle bendegân ve tebe'a-i şe-hinşâhîlerinin mefrûzu olduğu üzre du'â-yı ömr ü şevket ve mezîd-i sıhhat-i Hilâfet-penâhileri ale'l-umûm abîd ve tebe'a-i gayrı lâ-yüfîdîlerinin ve vird-i zebân-ı her-zamânı oldu-đu muhtâc-ı arz ve tafsîl değıldir; târihinden dört mâh mukaddem abd-ı sâdik ve çâker-i vâsık-ı şehriyârîleri ferîk sa'adetü Âsaf Paşa kulları me'mûriyetiyle inşâsına bed' ve mübâşeret ve şu müddet-i kalîle zarfında üç beş senelik amelîyyâtü sâha-i alâniyete gelen ve nâm-ı nâmî ve ism-i sâmi-i veliyyi'n-ni'met-i bîminnete mensûbiyeti şerefine müsâ'ade ve fermân buyrulan Hamîdiye nâm istihkâm-ı cesîminde istihdâm ve ibrâz-ı mesâ'i-i tâm eden ve bi hakkın şâyân-ı mükâfât oldukları nezd-i adâlet-vefd-i şehinşâhîde bi't takdîr rü-zeb-i muhtelifeden nişânlarla taltîflerine müsâ'ade buyrulan ümerâ e zâbitân-ı istihkâmiye ve redife gibi istihkâm-ı ma'rûzun dâlinde ve asâkir-i şâhâne ve ahâli-yi mahalli-yenin ihlâl-i sıhhatlerine bâdî olarak Kal'a-i Sultâniye'nin vehâmet-i hevâsının başlıcasına sebebiyet veren altmış bin zira' mikdârı kadîm bataklıkğın imlâ ve imhâsına ve levâzım-ı sâ'ire-i inşâiye ve her sûretle i'aşe-i askeriye ifâsınca sarf-ı mesâ'i eden ahâli-yi mahalliye mütehay-yizânından ve ashâb-ı hamîyyet ve gayretten olup müşârûn ileyh Âsaf Paşa kullarının mu-saddakı olduğu üzere mükâfâtı cümle ahâliyi tesrîr ve hüsn-i te'sîr ideceğı cihetle lef-fen arz ve takdîm kılınan pusulada esâmîleri muharrer mütehayyizânın dahi mazhar-ı iltifât-ı şehriyâr-ı adâlet-âsâr-ı veliyyü'n-ni'met-i bî-minnet buyurulmaları arz ve beyânına min gayr-i haddin cür'et kılındı ise de her hâlde emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

16

Fi 22 Şevvâl [1] 303 ve
Fi 12 Temmuz [1] 302
(25 Temmuz 1886)

Mutasarrıf-ı Liva-i Biga
Bende
(Mühür)

Y. MTV, Nu. 21/179

Nehirlerin ve Su Yollarının Korunması ve Temiz Tutulması

Arda ve Meriç nehirleri yatağıнын bozulması için gerekli tedbirlerin alınması.]

Edirne kadısına ve hostancibaşına hü-küm ki

Sen ki kadısın mektûb gönderüp Mah-miye-i Edirne'de nehr-i Arda ve Meriç üzerin-de mîrî cânibinden binâ olunan cisr-i cedîdin başında şimâl cânibinde nehr-i Arda kenarın-da vâki' olan birkaç bağçe sâhibleri bağçelerin tevsi' için kenarına mezbele döküp söğüt bu-dakları dökmekle nehr-i mezbûr kadîmî mecrâsından çıkup köprü başında Karaağaç nâm karyeye doğru giden tarîk-ı âm üzerine câri olmağla mezkûr yolu yıkup bi'l-külliye mürûr munkatı' olmadığın bi'z-zarûri âhar yer-den tarîk-i cedid vaz' olunmuşdur ve hâliyâ sunun meylî muttasıl köprü başını alup harab itmek üzeredir şimdiki hâlde su bozmak ihtimâli olan yerlerde söğüd ağaçları dikilüp ve ba'zı tedârik olunup ve ol bağçe sâhibleri sedd itdükleri yerler açılmağla mecrâyâ vüs'at hâsıl olup nehr-i mezbûrî mecrâ-yı asliyesine meyl itdirmekle def-i zarar mümkündür, şöy-le ki iki üç def'a seyl gelirse bu zararın def'i

Belge : 5

[Arda ve Meriç nehirleri yatağıнын bozulma-sı için gerekli tedbirlerin alınması.]

Edirne kadısına ve hostancibaşına hü-küm ki

Sen ki kadısın mektûb gönderüp Mah-miye-i Edirne'de nehr-i Arda ve Meriç üzerin-de mîrî cânibinden binâ olunan cisr-i cedîdin başında şimâl cânibinde nehr-i Arda kenarın-da vâki' olan birkaç bağçe sâhibleri bağçelerin tevsi' için kenarına mezbele döküp söğüt bu-dakları dökmekle nehr-i mezbûr kadîmî mecrâsından çıkup köprü başında Karaağaç nâm karyeye doğru giden tarîk-ı âm üzerine câri olmağla mezkûr yolu yıkup bi'l-külliye mürûr munkatı' olmadığın bi'z-zarûri âhar yer-den tarîk-i cedid vaz' olunmuşdur ve hâliyâ sunun meylî muttasıl köprü başını alup harab itmek üzeredir şimdiki hâlde su bozmak ihtimâli olan yerlerde söğüd ağaçları dikilüp ve ba'zı tedârik olunup ve ol bağçe sâhibleri sedd itdükleri yerler açılmağla mecrâyâ vüs'at hâsıl olup nehr-i mezbûrî mecrâ-yı asliyesine meyl itdirmekle def-i zarar mümkündür, şöy-le ki iki üç def'a seyl gelirse bu zararın def'i

tedârik olunup su köprüsünün başını yıkup âhar yere akmakla köprü karada kalup ve bizüm bağçelerimiz ve mülklerimiz ve yollarımız harâb olmak mukadderdir didikleri arz eylemişsin imdi buyurdumki bu bâbda bizzât mukayyed' olup a'yân-ı vilâyet ehl-i vukûf ile bizzât üzerine varup anun gibi bağçe sâhibleri tevsi' için sedd itdükleri yerleri giderdüp iki mecrâya andan gayrı su bozmak ihtimâli olan yerleri dahî vech-i münâsib gördüğünüz üzere eğer ağaç dikmelidir, eğer gayrı tarîk iledir her ne yüzden mümkünise tedârikin görüp suyu mecrâ-yı asliyesine icrâ itdüresin ve min ha'd bağçe sâhiblerine tenbih ve te'kîd eylesin ki anun gibi vaz' itmeyeler eğer idüb hâliyâ gidermekde inâd idenlerdür eğer şimden sonra memnû' olmayanlardır isimleri ile yazup bildüresin ki hakkından geline.

Fi 7 Rebiülevvel sene 973 (2 Ekim 1565)
BAO. MD. 5, hüküm no: 314.

(Handwritten Ottoman Turkish text, likely a copy of the decree mentioned in the text above.)

Belge : 6

[Su yollarına hayvan pislikleri atılmaması ve çeurenin kirletilmemesi.]

Bursa kadısına hüküm ki

Mektub gönderüp Gökdere nâm mevzi-de olan değirmenin suyu tarîk-ı âmma çıkmağla mülevves olup zarardır deyu ruk'a sunulup zikr olunan suyun yola çıkmağa sebebi nedir ve değirmenin ne tarihte binâ olmuşdur ve ol zamanda zararı varmıydı niçün sükut itdiler göresin deyu fermân olunmağın teftiş olundukda binâ olunalı altı yıl ve amel olunalı dört yıl olup ve ol zamandan beru müslümanlar muttasıl da'vâ üzere olup zararın def

idüp kâdir olmazsam değirmeni ref' itdüresin deyu sâhibi cevab virüp ve değirmenin suyu asıl sudan olmayup asıl sudan bir mikdâr su kısmet olunup sular azaldığı zamanda ol suyu dahi ha'zı perakânde suya zam eyleyüb zikrolunan su değirmeni yürüdür ve ol su değirmenden çıkup tarîk-ı âmma uğrayup mezkûr değirmenin yeri az olmağla değirmenâ gelen bâgirlerin suyun harkı kenarına yıkup mülevves olur ve şehre cârî olan suyun mukassimlerin âdem göğsü mikdârı at ve katır revsin ayırtlamağa meşekkat çekeriz deyu şikayet eylediklerin i'lâm eylediğün ecilden buyurdum ki göresin arz itdüğün üzere zararın varsa zarar-ı şer'îsin men'u def' eyleyüp hilâf-ı şer' iş itdürme.

Fi gurre-i Cumâde'l-âhire sene 973 (24 Aralık 1565)

BAO. MD. 5, hüküm no: 694

(Handwritten Ottoman Turkish text, likely a copy of the decree mentioned in the text above.)

Belge : 7

[Akkirman Kalesi su yollarının selameti için su yolları üzerine ev yapılmaması.]

Akkirman Sancağı Beğine ve Bender kadısına ve Bender kal'ası Dizdarına hüküm ki:

Hâliyân sen ki dizdarsın mektup gönderüp "Kal'a-i mezhûrenin damlası suyu çıkacak mazgal delikleri yollarının üzerinde ha'zı kimesneler binâ yapıp ve Ali Ağa nâm kimesne dahî hazine kulesinin sakfını kesüp abhâne edüp kal'a içünde olan suyun yoluna ve hazine kulesine ve dizdatlar mütemekkin

olduğu hâneye ve etrafında olan hânelere küllî zarar ider ve bazı kimesnelerin kal'a-i mezbûrede evleri yerleri vardır. Beş altı yıldan berû hâlî ve viran yatur kimi... sipahisidir ve kimin ulufesi olmayup kendü heva ve hevesinde gezer hisar içini battal eylemişlerdür. Hisar erenlerine kal'a-i mezkûre içinde sâkin olacak yerler olmayup ziyâde müzâyaka çekerler. Şöyle ki mezkûrlara zikr olunan yerler üzerinde sâkin olmak için evler yapılmak ferman oluna. Hisar içi ziyâde ma'mur olur" deyû kal'a-yi mezbûra erenleri talebi ile arz eylemişsin. İmdi buyurdumki bu bâbda gereği gibi mukayyed olup husamâyı berâber eyleyup bu husûsı onat vechile göresiz. Şöyleki zikr olunan binalar hadîs olup şer'le zarar var ise vakî' olan zararın şer'le def'u ref'idüp hilâf-i şer'i-şerîf kimesneye iş itdürmeyesiz kal'aya zarar müterettib olmakdan ziyâde ihtiyat üzere olasız. Muhtac-ı arz olanı yazup bildiresiz.

Fî 20 Şa'ban sene 973 (12 Mart 1566)
BOA. MD. 5, hüküm no: 1219

18

(Handwritten Ottoman Turkish text, likely a continuation or related document, mentioning the same subject matter of land and water rights.)

Belge : 8

[Kağıthâne ve Kırkçeşme su yolları üzerinde sonradan yapılan bağ ve bahçelerin kaldırılması ve su yolunun her iki yanından üçer zirâ' yer boş bırakılması.]

Hâslar kadısına hüküm ki.

Hâla Kâğıthâne ve Kırkçeşme suyu ve ecdâd-ı 'izâmum ve merhûm babam Gâzî Hüdâvendigâr âsârından câmi'lerine ve 'imâretlerine ve sâyir gelen su yolları geçdiği yerlere karîb ba'zı kimesneler bağ diküp ve evler binâ edüp ve zirâ'at eyleyüp ve bağçe ihdâs edüp ol sebep ile su yollarına küllî zarâr ve ziyân olduğu il'âm olunup buyurdum ki, varıcak bu

husûsda bizzât mukayyed olup zikrolunan su yollarının üzerine varup dahi üç zirâ' üst yanından ve üç zirâ' alt yanından kimesneye bağ dikdirmeyüp ve eğer şimdiye değin dikilmiş bağ var ise vech-i meşrûh üzere iki cânibinden üçer zirâ' yere değin olan bağları giderdesin min ba'd emrime muhâlif etdirmeyesin ve zirâ'at dahi etdirmeyüp bağçe ve evler ve sâyir nesne yapıdımayup men' ve def' eylesin memnû' olmayanları yazup bildiresin ve ba'de'n nazar bu hükm-i humâyûnumu su yolu nâzır elinde ibkâ edesin.

Fî 28 Safer sene 975 (3 Ağustos 1567)
BOA, MD. 7, hüküm no: 146

(Handwritten Ottoman Turkish text, likely a continuation or related document, mentioning the same subject matter of land and water rights.)

Belge : 9

[İstanbul'un su yolları üzerinde bulunan dükkân ve binaların kaldırılması ve ağaçların kesilmesi.]

İstanbul kadısına hüküm ki.

Hâlâ Anadolu Kadıaskeri Mevlânâ Şeyh Mehmed dâmet fezâ'iluhu İstanbul kadısı iken südde-i sa'âdetime mektûb gönderüp mahrûse-i İstanbul'da câfî olan su yollarının üzerine vâkî' olan zarâr def'i için gönderilen hükm-i humâyûnum mücebince Mi'mâr Sinân ve su yolu nâzır Hasan zîde mecduhu ile ve ba'zı ehl-i vukûf ile gördükde karındâşım Mehmet merhûmun imâreti matbahı kurbünde Pirinççi Hacı odaları ve Edirnekapusu içinde gümrükhâne kurbünde ba'zı na'lband dükkânları su yolları üzerinde vâkî' olup küllî zarâr olduğun ve bir arşun-su yolu ve iki cânibden dahi

miş yedi bin yüz seksen yedi altun ücret tahmîn olunup ve İskenderiye halcisinin Melik Eşref hark etdüğü halic dahi keşfolunup halic-i Nâsırî'den onaltıbin zirâ'tülü ziyâde olup ve Melik Eşref halic'in ekseri ağzına beraber dolup ve hâlâ Nil-i mübârekin Garbiye semtine düşmek ile halic ağzından beşyüz bennâ zirâ'tı mikdâr ırâğ olmuşdur ve Nil-i mübârekin meyli Garbiye üzerine olmak ile vardukça dahi ba'îd olmak fehmolunur. Hâlâ halic-i mezbûrun tathîr ve keşfi için ümerâ-yı Mısır'dan İbrâhîm dâme izzuhû ve Bahariye kazâsından ma'zûl olan Abdurrahman dâme fazluhû ta'yîn olunduğun bildirmişsin. İmdi zikrolunan halic'in tathîri lâzım olmağın buyurdum ki vardıkda sâbıkâ gönderilen emr-i şerîfim mücebince tathîrine sa'y ve ihtimâm eyleyüp mümkün olduğu üzere mübâşirine itlâf ve isrâf etdirmeyesiz ve ma'mûr oldukdan sonra dahi her yıl görölüp gözedülüp tathîri lâzım oldukça tathîr u pâk etdirmekten hâlî olmaya-sız ki sonradan küllî masrafa muhtâc olmaya.

Fi 14 Zilka'de sene 979 (29 Mart 1572)
BOA. MD. 16, hüküm no: 187

Yeşilin Korunması ve Ağaçlandırma, Ağaç Kesimi ve Avcılığın Yasaklanması

Belge : 14

[Eşme, Dikme ve Sapanca dağlarındaki korudan kimseye gemi için ağaç kestirilmemesi hakkında.]

İznikmid kadısına hüküm ki:

Mektûb gönderüp emr-i şerîfüm üzere taht-ı kazânda olan Eşme ve Dikme ve Sapanca dağlarında konudan ağaç kesenler men' olun-

dukda: "Biz mîrî için odun keserüz" diyü cevâb virdüklerin bildürmüşsin. İmdi, kondan gemiye yarar ağaç kesilmek memnû' olup niçe def'a men' olup ol emr kemâ-kân mukarredür. Buyurdum ki:

Vusûl buldukda, emrüm üzere mukayyed olup kondan gemiye yarar ağaç kesdürmeyüp men' idesin. Ammâ şöyle ki, mîrî için kadîmden ol konılarda odun kesilgelmiş ise mîrî için gemiye yaramayan yirden ba'zı yir ta'yîn idesin ki, mîrî için andan odun kesüp min-ba'd gemiye yarar ağaç kesdürmeyüp ve mîrî odun bahânesine dahi gayri kimesnelere odun kesdürmeyüp anun gibi, mîrî için kadîmden kesegelmiş olanlara ta'yîn itdüğün yirden kesdürüp hâricden konya kimesne dahl itdürmeyesin.

Fi 29 Zi'l-ka'de sene 966 (2 Ağustos 1559)
BOA, MD. 3, hüküm no: 285

Belge : 15

[Hasköy, Yanbolu, Kırkkilise ve Gümülcine korularının bayvan otlağı, kışlağı ve ağılı olarak kullanılmasına, buralarda tüfek atılmasına, tazi ile av avlanmasına ve ağaç kesilmesine müsaade edilmemesi ve bunların yasaklanması.]

Hasköy ve Yanbolu ve Kırkkilise ve Ferecik ve Gümülcine kâdılarına hüküm ki:

Sekbânbaşı mektûb gönderüp taht-ı kazânuзда vâkı' olan hâssa şikâr korularında koyun ve tavar yörimeyüp ve koyun ağılığı olmayup ve koyun kışlamayup ve ağaç kesilmeyüp ve tazılar ile şikâr olunmayup ve kimesne tüfenk isti'mâl itmemek için tenbîh ü te'kid olunmaşın il'âm itdüğü ecilden buyurdum ki:

ba'zı kimesneler gelüp gürgen ağaçların ve gemi kerestelerin kesüp zarâr ve ziyân etdiklerin bildürdi. İmdi zikrolunan dağlar[ı] koruyup eğer gürgen ağaçlandır ve eğer sâyir gemi keresteleridir kimesneye kesdirmeyüp gereği gibi himâyet olunmak emredüp buyurdum ki vusûl buldukda zikrolunan dağları gereği gibi koruyup kimesneye emr-i şerîfime muhâlif gürgen ağaçların ve sâyir gemi kerestelerin ve bi'l-cümle iri ağaçların kesdirmeyüp men' ve def eylesin men' ile memnû' olmayanları yazup bildiresin ammâ bu bahâne ile re'âyâya kadîmden odun kesegeldikleri yerlerden men' olunmak câ'iz değildir bu bâbda mukayyed olup keresteye yarar iri ağaçları eğer gürgen ve eğer gayridir ol asıl ağaçları kesdirmeyüp mâ'adâ hurda odunluk ağaç kesmekden kimesneye mâni' olmayasın.

Fî 27 Reî'ul-âbir sene 978 (28 Eylül 1570)

BOA, MD. 14, hüküm no: 541

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a court record or decree, written in a cursive script. It contains several lines of text, some of which are underlined or highlighted. The text appears to be a continuation of the official record mentioned in the printed text above.

Belge : 19

[Hâslar, Siliuri ve Çorlu'da av avlamak için tarla ve bağları ve sair yerleri çiğneyerek zarar verenlerin men edilmesi hakkında.]

Hâslar ve Siliuri ve Çorlu kadılarına hüküm ki:

Hâliyâ taht-ı kazânuzda Dergâh-ı mu'al-lâ'm kullarından ve yeniçeriden ve sâfir erbâb-ı timardan ve gayrıdan ba'zı kimesneler tazi ve doğan ile av avlayup bu bahâne ile re'âyâ vü berâyânun tarlaların ve bağların ve sâ'ir terekelerin çiğnedüp te'addî itdükleri istimâl olmağın bu husûs için Südde-i sa'âd-et'ümde sipâhî-oğlanları kethudâsı olan kıdvetü'l-

emâsil [ve'l-emâlicid ve'l-ekârim İbrâhîm zide mecdubû ta'yîn olunup buyurdum ki:

Vusûl buldukda, bu bâbda her birinüz mukayyed olup göresiz; taht-ı kazânuzda anun gibi av avlayup te'adî iderlerse men' u def eyleyüp gereği gibi tenbîh ü te'kîd eylesin ki min-ba'd zikr olunan tâ'ifeden bir ferd emr-i şerîfe mugâyir re'âyânun terekesi ve bağı ve bostânı içine girüp çiğnedüp te'addî itmeye. Şöyle ki, ba'de'l-yevm mütenebbih olmayup girü av avlayup re'âyâyâ bu nakle te'addî eyleyeler, her kim olursa olsun isimleri ve resimleri ve sâkin oldukları yirleri ile yazup arz eylesin ki fermân-ı şerîfime mugâyir iş idenlerün bir vechile haklarından geline ki sâ'irlerine mûcib-i ibret vâkı' ola ve bu hükm-i şerîfümün sûretin her birinüz sicillâtınıza kayd idüp dâ'imâ mazmûn-ı hümâyûnı ile amel idüp hilâfına cevâz göstermeyesiz. Şöyle ki, bu bâbda kimesneye himâyet olunup arz olunmaya, sonra neticesi size â'id olmak mukârrerdür; ana göre fermân-ı vacibü'l-iz'ânunun icrâsında dakîka fevt eylemeyesiz.

23

Fî 7 Rebi'u'l-evvel sene 967 (7 Aralık 1569)

BOA, MD. 3, hüküm no: 590

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a court record or decree, written in a cursive script. It contains several lines of text, some of which are underlined or highlighted. The text appears to be a continuation of the official record mentioned in the printed text above.

Belge : 20

[Filibe'deki çayırın etrafını çevrilerek ağaçlandırılması.]

Filibe kadısına hüküm ki:

Filibe'de vâkı' olan Sarây-ı Âmire'min önünde olan çayırın şehir halkı mer'âmızdır deyu davarların zapt itmeyüp yürütmeğini

sarây-ı mezkurun önünde üç-dört yüz zirâ mikdarı hendak çeküp gereği gibi korunup hıfz olunması emr idüp ve bundan akdem sarây-ı mezkuru görüp gözetüp hidmet itmek mukabelesinde on iki hânelü ... nâm karye avârızdan mu'af iken sonra gerü avârız olunmuş girü mu'af olmasın emredüp buyurdumki emr-i şerifim üzere saray-ı mezkûrun önünde Otağ-ı Hûmâyûn'um nüzul ittüğü yerden dört-yüz zirâ' miktarı yeri gereği gibi hendak kazdurup söğüt ve sair eşcar diktürüp dahi zikrolunan oniki hâneliyi nakl ittiresünüz uslûb-ı sâbık üzere eğer saraydır, eğer ol hendak çeküp hıfz olunan çayır ve hendeği daima görüp gözetüp ta'mir ve termim idüp hizmetleri mukabelesinde 'avarızdan muaf olup ol babda kimesne mani olmaya.

Fî 6 Zil'ka'de, sene 973 (25 Mayıs 1566)
BOA. MD. 5, hüküm no: 1703

بسم الله الرحمن الرحيم
 در این روز بیستم ماه ربیع الثانی سنه ۹۷۳
 در این روز بیستم ماه ربیع الثانی سنه ۹۷۳
 در این روز بیستم ماه ربیع الثانی سنه ۹۷۳

Belge : 21

[Sefer için yola çıkıldığında ekili tarlaların ve çayırların çiğnetilmemesi.]

Rumili Beğlerbeğisine hüküm ki:

Asâkir ile emrim üzere teveccüh itdikde gereği gibi hıfz olunup kimesnenin terekese çiğnedilmeyüp müft ü meccânen nesnelere alınmayup re'âyâyâ te'addî olmamak emr idüp buyurdum ki: Dergâh-ı Mu'allaâm çavuşlarından Selim vardukda bu bâbda bizzât mukayyed olup dâ'ima görüp gözedüp sipâhîden ve gayriden ... re'âyânın tereke ve çayırın çiğnetdirmeyip ve müft ü meccânen nesnesin alırmayup zulm ve te'addî itdürmüyesiz. Sonra yoklanup görölse gerekdür. Anâ göre mukayyed olasız. İdenleri men' idüp haklarından gelsiz.

Fî 13 Zilka'de Sene 973 (1 Haziran 1566)

BOA. MD. 5, hüküm no: 1767

Şehircilik

سنه ۹۷۳ ذی قعدة سنه ۹۷۳
 در این روز بیستم ماه ربیع الثانی سنه ۹۷۳
 در این روز بیستم ماه ربیع الثانی سنه ۹۷۳
 در این روز بیستم ماه ربیع الثانی سنه ۹۷۳

Belge : 22

[İstanbul hisarları dibine ev yapılması ve yapılacak evlerin nasıl yapılması lâzım geleceği hakkında.]

İstanbul kadısına ve sübaşısına hüküm ki:

Bundan akdem sene sitte ve erba'in ve tis'a-mi'e târihinde hükm-i şerifüm virilüp mahrûse-i İstanbul hisârî'nun iç yüzünde dîvâra muttasıl ve dîvâr üzerinde ba'zı kimesnelerün evleri ve şehnişinleri olup husûsâ Yehûdâ tâ'ifesi tabakâtla âlî evler ve çârtâklar ihdâs eyleyüp ve dîvârın taşra yüzine dahi hisâra muttasıl dükkânlar olup ve ağaçlılar

BOA. MD. 5, hüküm no: 1767

dîvâra muttasıl ve dîvâra karîb mahallere ağaçlar ve tahta yağmağla her gâh harka kâbiliyyet gelüp Müslimânlarâ eksüksüz mazarrât ü hasâret olduğı ecilden min-ba'd bu husûsları ref idüp bi'z-zât mübâşeret idüp ol yirlerün üzerine varup göresin; mahrûse-i mezbûrede hisâr dîvârının iç yüzünden hisâra muttasıl ve hisâr dîvârı üzerinde yapılmış eger evlerdür ve eger şehnişîndür, bi'l-cümle her neyse ve her kimün ise külliyyen ref idüp getürdüp, hisâr dîvârı üzerinde aslâ anun gibilerden binâ eseri komayasın ve dîvârın iç yüzünden dahı bennâ arşuniyle dört arşun mikdârı hisâra karîb yirde evler olmağa emrüm yokdur. Ol bâbda dahı tamâm ihtimâm üzre olup, şol kimesnelerün ki bi'l-fi'l yapılmış evleri hisâr dîvârından ıraklığı dört arşun veyâ dört arşundan ırak ola, ana müte'ânz olmayup hâli üzre koyasın. Ammâ mâ-beyni dört arşundan eksük olan eger evlerdür ve eger dükkânlardur, her ne mikdârsa cümlesin vech ü münâsib olduğu üzre tedârük idüp her vechile [tenbîh] eylesin ki hisâr diyâriyle külliyyen evlerün mâ-beyninde emrüm üzre dört arşun mikdârı hâli ve açık yir kalup tarîk-ı âmm ola ve bi'l-fi'l yanarı yirlerden dahı anun gibi yapılmalı oldukda kezâlik hisâr dîvârına muttasıl ve dîvâr üzerinde kat'â bir ferde cüz'î ve küllî nesne yapdurmayup hisârı mâ-beynleri yine emrüm üzre dört arşun mikdârı yir olup mühim tabakâtla âli evler ve çardaklar yapdurılmak câ'iz değıldür. İki-tabakadan ziyâde binâ itdürmeyüp yukarı tabakada aşığıdan çıkan dîvârdan zâ'id sokak üzerine nesne uzatdurmayup aşığanın ve yukarunun dîvârlarını beraber itdüresin ve evleri saçaklı yapdurmayup âdet üzre tûladan kerpi itdürüp buna muhâlif bir ferde iş itdürmeyesin ve dükkânlar dahı yapılmalı oldukda dükkânun kadîmî sınırı ve haddi neyse ana göre yapdurup dükkânlar öninde suffalar ve pişhûnlar itdürmeyesin ve dîvârın taşra deryâ tarafında dahı emrüm bunun üzerindedür ki, dîvâra muttasıl min-ba'd dükkânlar olmayup ve hisâr dîvârına karîb mahallerde ağaç ve tahta cinsinden bir nesne konılmaya; ol bâbda dahı tamâm ihtimâm üzre olasın. Bi'l-fi'l hisâr dîvârına muttasıl her ne mikdâr dükkân var ise ref idüp ve hisâra karîb yıkılmış ağaçları ve tahtaları giderdüp ve gereğı gibi tenbîh idesin ki yanarı yirlerden yapılmalı oldukda dahı hisâra karîb yirde bir

ferde dükkân yapdurmayup ve ağaç ve tahta biñdürmeyüp her ne mikdâr tevsi' itdürmek mümkün ise itdürüp bir vechile tedârük eylesin ki, nâgâh âteş oldukda dahı dîvâra ulaşmağa kâbiliyyet kalmayup tamâm emri şerîfüm yirine vara. Bu bâbda benüm ziyâde ihtimâmum vardur. Şöyle ki, min-ba'd emrüm muhâlif hisâr dîvârının iç yüzünde ve taşrasında ve yâhûd dîvâr üzerinde cüz'î ve küllî evler ve şehnişînler ve dükkânlar olduğu istimâ' olınâ, aslâ kimesnenün özri makhûl olmak ihtimâlî yokdur. Emr-i şerîfüm muhâlefet idenler her kimler ise siyâset olunmak mukarrerdür, bilmiş olasın ve bu hükm-i şerîfümün sûretin sicillâtuna kayd itdüresin ki senden sonra gelen kudât dahı dâ'imâ mazmûn-ı hümâyûniyle âmil olup aslâ vü kat'â hilâfına cevâz göstermeyenler diyü emrüm olmuş idi. Hâliyâ ol emr-i hümâyûnuma mugâyir ba'zı yirlere girü binâ yapı olup ve kapular olup ve bu hükm-i hümâyûnumun sûreti, sicilde mukayyed olduğu bulunmağın tekrâr yazılıp buyurdum ki:

Vusûl buldukda, sûretin sicill-i mahfûza 25
kayd eyleyüp dahı bi'zzât bu husûsa
mübâşeret idüp emr-i şerîfümüne mugâyir olan
yirleri men'u def idüp hâliyâ fermân-ı cililü'l-
kadrüm ile âmil olasın.

Fî 21 Ramazan sene 966 (27 Haziran
1559)

BOA, MD.3, hüküm no: 72

بسم الله الرحمن الرحيم
في هذا اليوم قد حضر في مجلسي الشرف والكرام
التي هي عند باب دار السلطنة في دار السلطنة
بمدينة القاهرة في شهر رمضان المبارك سنة 966
التي هي في شهر حزيران سنة 1559
التي هي في شهر رمضان المبارك سنة 966
التي هي في شهر حزيران سنة 1559
التي هي في شهر رمضان المبارك سنة 966
التي هي في شهر حزيران سنة 1559

[İstanbul surları içine ve dışına bina inşa ettirilmemesi ve yapılmış binaların yıktırılması hakkında.]

Ferbâd Paşa'ya hüküm ki:

Bundan akdem mahrûse-i İstanbul hisârı'nun taşrasında ve içerüsünde kimesne dört arşun yirde evler ve dükkânlar binâ itmeyüp ve kimesne kereste yıkmayup tarîk-ı âmm olmak emr olunup ve anlardan gayrı dahı her ne emr olmuş ise mufassal hükm-i şerif virilmiş idi. Hâliyâ ol emr-i şerife mugâyir bazı yirde kuyular ve dükkânlar ve evler ihdâs olunup ve tufeng-hâne olan yirde bir çartâk ihdâs olup kal'a üzerine karîb olup ve Odun iskelesi'nden Unkapanı'na varınca şehre muttasıl bazı kereste yıkılıp ve dükkânlar ihdâs olduğu istimâ' olunmağın ol emr-i hümayûnum mukarrer olup sûreti tekrâr yazılıp mahrûse-i İstanbul Kadısı'na ve Mi'mâr-başına gönderilüp buyurdum ki:

26 Vusûl buldukda, aslâ te'hîr ü terâhî itmeyüp bu husûsı müşârünileyhimâ ile görüp anun gibi eger hisârın taşrasında ve içerüsünde hisâra muttasıl eğer evlerdür ve eğer dükkânlardır ve eğer sâ'ir kerestedür, giderüp min-ba'd emr-i hümayûna mugâyir bir ferde iş itdürmeyüp ve emre mugâyir ne mikdâr dükkân ve ev ve sâ'ir kereste bulunup ref' olduğun ve kimler ihdâs itdüklerin yazup bildüresin. Bu bâbda tamâm mukayyed olup aslâ vü kat'a eğer hisâr içerüsünde ve eğer taşrasında hisâra muttasıl eser-i binâdan ve sâ'ir keresteden bir nesne komayup emr-i celilü'l-kadrümün icrâsında dakîka fevt itmeyesin ve eğer hisârın taşrası ve içerüsü husûsında ve anlardan gayrı emrlerde her ne derc olunmuş ise yarar mu'temedün-aleyh âdemün ta'yîn eyleyüp müşârünileyhimâ ile görüp emre mugâyir olanları ref' idüp emr üzere hisârın eğer içerüsüdür, eğer taşrasından tarîk-ı âmm olup mürûr olına.

Fî 26 Ramazan sene 966 (2 Temmuz 1559)
BOA, MD. 3, hüküm no: 82

Netice olarak şunu ifade edebiliriz. Binlerce yıllık Türk tarihinin kaydetmediği bir küçüklük duygusu, bir kendinden kopma, vur-

dum duymazlık ve kendi kültür değerlerinden başkasına hayran olma duygusu, maalesef toplumumuzun bir kesiminin benliğini sarmış bulunmaktadır.

Unutulmamalıdır ki, bir milletin büyüklüğü politik sınırlarıyla birlikte ve onun da üstünde, kültür varlıkları, kültür zenginlikleri, milli birlik ve bütünlüğü ile ölçülür. Kendi milli varlığına ve öz kültürüne sahip çıkmayan milletler yaşayamazlar. Bir milletin millî kültürü o milletin millî şahsiyetidir.

Millet ve kültür mefhumları bir bütün teşkil ederler. Kültürü millet bünyesi dışında düşünmeye imkân yoktur. Kültürsüz millet olamayacağı gibi, milletsiz ve millî olmayan mücerret bir kültür de düşünülemez.

Tarihimiz, mefahirimiz, mukaddeslerimiz, bizi biz yapan değer hükümlerimiz, zenginliklerimiz, bu azîz ve mübârek vatan coğrafyasının bereketli kültürü, bize insan olmanın hikmetlerini, ölçülerini cömertçe sunmaktadır.

Türk toplumu, bugün bir kendine dönüş rönesansı, bir kendi âleminde diriliş ihtiyacı içindedir.

Faydalanılan Kaynaklar

- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi.

- Türkiye Çevre Eğitimi ve Öğretimi İçin Ulusal Strateji ve Uygulama Plânları Semineri, Ankara, 1990.

- Sargun Tont, Çevreciliğin Tarihsel Boyutları. Bilim ve Teknik, (3, 1995), 328. Sayı, 60-63. ss.

- Ahmed Yaman, İslâm ve Ekoloji. Altınoluk, (10,1994), 104. Sayı, 44-45 ss.

- İsmet Binark, Millî Kültür Politikamız Konusunda Tespit ve Görüşler. Millî Kültür, (7,1991), 86. Sayı, 16-19. ss.

- Ahmet Akgündüz, Osmanlı Kanunnâmeleri.